

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационния труд на **АНТОАН ДИМИТРОВ ТОНЕВ**
докторант към Катедрата по стара история, тракология и средновековна
история при Исторически факултет на СУ „Св. Климент Охридски”,
на тема „**Преходът от федератски статут към ранносредновековна**
държавност в Европа и Средиземноморието (IV – VII век) с научен
ръководител доц. д-р Александър Николов,
за придобиване на образователна и научна степен „доктор”

от проф. дин **ДИЛЯНА ВАСИЛЕВА БОТЕВА**,
Исторически факултет при СУ „Св. Климент Охридски”,
член на научното жури съгласно заповед № РД 38 - 152/06.03.2015 г.

Дисертационният труд се състои от увод, три глави, заключение, библиография и приложения. Общият обем на текста, възлизащ заедно с приложенията на 601 страници, сам по себе си показва сериозно отношение на докторанта към темата. Бих искала още в началото да споделя своята удовлетвореност от качествата на представеното изследване, което се отличава със задълбоченост и пълноценно поставяне на многобройни въпроси, свързани със съответната проблематика, както и със съзнателното търсене на приемливи отговори. Прави впечатление ясното съзнание, че предлаганите решения трябва да бъдат разглеждани като допустими възможности без претенции за окончателност, което говори за сериозна степен на зрялост, сравнително рядко срещана на този етап от развитието на младите изследователи. Не мога да не отбележа също така факта, че настоящата дисертация е поредното повече от успешно дисертационно изследване върху прехода между Античност и Средновековие с научен ръководител доц. д-р Александър Николов, благодарение на което в България вече се оформя общност от специалисти, способни да участват в пълноценна научна дискусия по сериозни историографски проблеми.

Държа също да подчертая, че сполучливите находки на докторанта Антоан Тонев в търсенето на решения на редица изключително трудни въпроси са многобройни и тяхното изчерпателно посочване в рамките на тази рецензия е практически невъзможно. Затова ще си позволя да коментирам по-долу предимно проблемните елементи от работа. Целта ми не е да звуча свръхкритично, тъй като дисертационният труд определено не заслужава

подобно отношение, а с оглед преодоляването им при подготовка на бъдещата монографична публикация, което горещо препоръчвам.

В **Увод-а** (с. 6-34) са открити пет акцента. Ясно, стегнато и много аргументирано са формулирани тематичния обхват и целите на изследването (с. 6-12); уточнени са използваните методи (с. 12-17), хронологичният и териториален обхват на изследването (с. 17-19); изворите и историографията (с. 19-32), както и структура на дисертацията (с. 32-34). Като основни за изследването са определени два метода – 1) така нареченият „case study” метод (с. 12-15), като според докторанта част от него е и „методът на историко-системния анализ” (с. 17); и 2) „историческият метод” (с. 16). Подчертано е също, че наред с тях често са използвани сравнителният (компаративният) метод, както и методът на текст-критичен анализ (с. 16).

Първа глава (с. 35-165), озаглавена „Федератският статут и ранно-средновековната държавност”, е оформена в седем части: *Зараждане и развитие на федератския институт до III век* (с. 38-56); *Развитие на федератския институт в периода IV-V век* (с. 56-90); *Късните федерати* (с. 90-98), където са представени основно федератите, документирани до края на X в. в рамките на Източната Римска империя; *Римските федерати – начин на употреба* (с. 98-106); *Възникване и облик на „клиентските държави”* (с. 106-116); *Gentes et regna – терминология и проблематика на ранносредновековната варварска държавност* (с. 116-131); *Варварските кралства – основна форма на ранносредновековната държавност* (с. 131-165). Тяхното обособяване свидетелства за отличното познаване на разгледаните многобройни и силно дискуссионни проблеми. В същото време, съвсем основателно и авторитетно са очертани два основни акцента: 1) развитието на федератския статут през вековете IV-V сл.Хр., имащи непосредствено отношение към появата на ранносредновековните варварски кралства; 2) теоретичните постановки за варварските кралства като основна форма на ранносредновековната държавност. По всичките дискутирани въпроси докторантът аргументира свои позиции, често оспорвайки авторитетни и традиционно наложени тези.

Въпреки богатата историографска база, на която е изградено изследването, прави впечатление преобладаването на англо- и рускоезична литература, докато немско- и френскоезичната – с единични изключения - на практика отсъства, не само в тази първа глава на дисертационния труд, но и в целия текст. Разбира се,

публикациите по съответните проблеми са така многобройни, че на практика са необозрими, но все пак считам, че при бъдещото публикуване на настоящата дисертация би било редно да се вземе отношение също и по следните заглавия: Altay Coşkun (Hrsg.): *Freundschaft und Gefolgschaft in den auswärtigen Beziehungen der Römer* (Frankfurt am Main 2008); Altay Coşkun (Hrsg.): *Roms auswärtige Freunde in der späten Republic und im frühen Prinzipat* (Göttingen 2005); Andreas Schwarcz, Heiko Steuer: Foederati. In: *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde* (RGA). 2. Auflage. Band 9 (Walter de Gruyter, Berlin/New York 1995) 290–301. Струва ми също задължително да се познаят по-пълноценно текстовете на Timo Stickler: *The Foederati*. In: Paul Erdkamp (Hrsg.): *The Blackwell Companion to the Roman Army*. Oxford 2007, 495-514 и на Ralf Scharf: *Foederati. Von der völkerrechtlichen Kategorie zur byzantinischen Truppengattung* (Wien 2001), които са посочени в бел. 4 на с. 38 като „последни изследвания с много добра библиография”, но практически са останали извън анализите на докторанта.

Позволявам си да отбележа това, защото сравнително често по принципно важни и силно дискуссионни проблеми, представени в тази първа глава, колегата Тонев цитира единствено изследване от далечната 1907 г. (с. 39, бел. 12; с. 41-42, бел. 16-18, бел. 20-21, 24-25 и мн.др.). Така извън неговото внимание е останал фактът на ангажиране на самия Теодор Момзен в дискусията за характера и статута на *amicitia populi Romani*, чиито колосален авторитет много дълго налага мнението за наличието на *foedus* при нейното институционализиране. През 1933 г. това мнение е разкритикувано от Alfred Neuß, който отрича наличието на юридическа база в римския механизъм за изграждане на приятелства. В самото начало на XXI век Andreas Zack (2001 г.) даде нови аргументи в подкрепа на Момзеновото виждане за римската *amicitia*, които обаче допълнително обостриха и без това острата дискусия в специализираната литература. Длъжна съм обаче да уточня, че този конкретен пример засяга проблем, който е маргинален спрямо темата на дисертационния труд.

Втора глава (с. 166- 338) е озаглавена „Готските случаи”, разработена е по метода на case study и е изградена от пет под-части: *ранната история на готите и първите им контакти с Римската империя* (с. 167-186); *Готите – федерати на Римската империя* (с. 186-233), където са открити четири

акцента; *Възникване и развитие на Визиготското кралство в Аквитания* (с. 233-267), с отграничени два тематични приоритета – заселване в Аквитания и институции на кралството; *Развитие на Визиготското кралство в Испания* (с. 267- 292); *Възникване и развитие на Остроготското кралство в Италия* (с. 292-338), с открити три акцента – заселване в Италия, институции и структури на кралството, идентичност и самосъзнание в Остроготското кралство.

Авторът на дисертационния труд с вещина поставя и анализира изчерпателно обширния спектър от разнородни проблеми посочени по-горе. Сред многобройните негови ясно дефинирани позиции тук бих открила тезата, че законникът на Аларих II се отнася за всички поданици на визиготския крал – както самите визиготи, така и гало-римляните, развита допълнително с предположението, че „най-вероятно ... съвсем целенасочено кралят е търсил широка обществена подкрепа за юридическата си инициатива и очевидно я е намерил, ако съдим по броя на запазените преписи на Бревиария” (с. 266).

Като сериозен пропуск в тази втора глава бих посочила липсата на какъвто и да е коментар по античното сведение, определящо бащата на император Максимин Тракиец като „гот”. За мен лично звучи притеснително и твърдението, че в античните текстове „понякога за означаване на готите се използват и други названия: *гети*, *скити* и т.н.” (с. 176), тъй като съобщено по този начин остава неразкрита и без адекватен анализ възприетата от Йорданес позиция на трансформиране на гетската история в готска. Направената от докторанта уговорка, че „проблемът за произхода на готите и ранната им история не е централен за изследването”, с което е обяснено ограничаването само с „кратки бележки” (с. 176) не оправдава подминаването на тези два принципно важни аспекта на анализираната проблематика.

Трудно ми е също така да се съглася с позицията на докторанта, че „именно след 418 година започва тъй наречената „*Трансформация на Римския свят*”, в резултат на която се появяват множество варварски кралства върху бившите територии на Империята” (с. 236). Струва ми се, че в случая става дума за комплексен феномен, чието начало е невъзможно да бъде фиксирано в една-единствена година.

В **Трета глава** са коментирани „Вандалският и франкският случаи” (с. 339-515), като съвсем разбираемо текстът е ясно разграничен в две части – едната посветена на вандалите (с. 340-433), а другата – на франките (с. 434-515).

В частта за **вандалите** са оформени четири акцента: *Ранна история на вандалите и първите им контакти с Римската империя* (с. 342-352); *Навлизане на вандалите на територията на Римската империя* (с. 352-363); *Възникване на Кралството на вандали и алани в Северна Африка* (с. 363-375) и *Развитие на Кралството на вандали и алани в Северна Африка* (с. 375-433), където са разгледани проблемите около заселването на вандали и алани в Северна Африка, основните институции и структури на тяхното кралство, етническото самосъзнание и идентичност, разпознаваеми в рамките на държавата им, както и въпросите за църквата и религията в това кралство.

Убедено твърдя, че и в тази част на дисертационния труд колегата Тонев има сериозни постижения и интересни наблюдения. Изрично бих открила една от неговите тези, тъй като тя неоспоримо доказва достигнатото ниво на зрялост, която го предпазва от залитания и едностранно преекспониране на отделни факти: „религиозната идентичност е била само една от многото идентичности, които са формирали личността и индивида в Кралството на вандали и алани, и тази идентичност в някои случаи е била изключително значима и отстоявана с цената на живота, а друг път – чисто маргинална и лесно изоставяна” (с. 430).

С риск да вляза в издребняване бих отбелязала досадната печатна грешка, която трансформира продуктивния професор във Виенския университет и специалист по проблемите на федератите и варварските кралства Andreas Schwarcz (коректно цитиран на с. 380, бел. 172; с. 381, бел. 175; с. 382, бел. 180), в несъществуваща Andrea Schwarcz (срв. с. 385, бел. 191 и 193, с. 387, бел. 200), която обаче присъства дори в библиографията под номер 464 на с. 575. Всъщност използвам този случай, за да споделя виждане по отношение на избрания метод на цитиране, който според мен води до многократно повтаряне на една и съща информация, което не само че е излишно – разбира се!, – но и води до мултиплициране на отделна грешка. Фактът, че в случая с Андреас Шварц името му първоначално е цитирано коректно, и едва в последствие се е стигнало до елементарна грешка, пренесена – бих казала „фатално” – дори в библиографията, красноречиво подкрепя тезата ми.

В частта за **франките** са открити три акцента – *Ранна история на франките и първите им контакти с Римската империя* (с. 437-456); *Възникване на Франкското кралство* (с. 456-472) и *Развитие на Франкското кралство* (с. 472-515), където е проследено заселването на франките, основните

институции и структури в тяхното кралство, както и етническото самосъзнание и идентичност, разпознаваеми в рамките на държавата им. В наратива и на този сегмент на изследването е показано умение за балансирано представяне на добре известни факти, съчетано с проблематизиране на отделни базисни, но силно дискуссионни въпроси. Впечатлява също така демонстрираната визия на вече оформен историк, както личи например от неговата констатация, че за да се случи *„създаването на собствено кралство”* и *„за утвърждаването му в сложната обстановка на постримския Запад (...) са необходими смели и разумни държавнически решения, съчетани с подкрепа от колкото се може повече групи и категории население и разбира се, значими военни успехи, които да съхранят интегритета на кралството и да допринесат за утвърждаването на престижа му. При франките всички тези фактори се оказват налице и никак не е случаен фактът, че те изграждат най-трайното варварско кралство, което ще успее да оцелее в бурните векове след разпадането на Западната Римска империя”* (с. 472).

По думите на самия докторант, **Заключение**-то не преповтаря основните тези и изводи от отделните глави, а представя *„някои важни обобщения, които позволяват да се очертае процесът на преход от федератски статут към ранносредновековна държавност в Европа и Средиземноморието в периода IV – VII век”* (с. 33). Тези важни обобщения засягат пет аспекта на федератския статут (с. 516-519 и 523-525), процеса на първоначално преминаване на варварите на имперска територия (с. 519-520), създаването на варварски кралства в териториите на Римската империя, което според колегата Тонев е в пряка връзка с федератския статут – *„най-удобната юридическо-идеологическа рамка, улесняваща сложните и динамични процеси довели в крайна сметка до оформянето на варварските regna”* (с. 520-521 и 525-526).

Библиография-та (с. 528-581) е структурирана в три части: *Списък на използваните съкращения* (с. 528), *Списък на използваните исторически извори* с 158 позиции (с. 529-539), както и *Списък на използваните исторически изследвания* с 539 заглавия (с. 540-581). Добре промислени са и **Приложения**-та, където са включени карти, изображения, таблици и списъци (с. 582-601).

Текстът на **автореферата** и автосправката за приносите коректно отразяват съдържанието на дисертационния труд и постигнатото от докторанта.

Представената информация за публикациите на колегата Антоан Тонев е оформена в две части, като публикациите по темата на дисертационния труд са в първата част и са пет на брой.

Ще обобщя казаното дотук с оценката, че представеното изследване е сериозно постижение на докторанта, което покрива в пълен мащаб всички изисквания за присъждането на образователната и научна степен „доктор”. Затова и моят положителен вот е категоричен.

Подпис:

проф. дин Диляна Ботева

София, 22. 04. 2015 г.